

УДК 378.147.091.33:[811.161.2+821.161.2.09]

О. Б. Петрович,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови факультету філології і журналістики імені Михайла Стельмаха, (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця)

Ю. Б. Лебедь,

кандидат філологічних наук, асистент кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови факультету філології і журналістики імені Михайла Стельмаха, (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність підготовки фахівця нового типу, творчого педагога, готового до креативно-інноваційного виконання своєї професійної діяльності в сучасних умовах реформування освіти в Україні. Доведено важливість створення у ВНЗ відповідного творчого середовища й певних педагогічних умов, які стимулюватимуть до творчої діяльності, що пов'язано з потребою суспільства в неординарних креативних особистостях. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми формування готовності вчителя до фахової діяльності. Досліджено особливості формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до професійної креативності. Описано методику застосування інноваційних освітніх технологій під час вивчення навчальних дисциплін «Методика навчання української мови» та «Методика навчання української літератури».

Ключові слова: педагогічна креативність, інноваційні освітні технології, творча особистість учителя, QR-квест, імітаційна гра, мультимедійна презентація.

У сучасних умовах освіти в Україні виникає потреба в підготовці фахівця нового типу, а саме творчого педагога, готового до креативно-інноваційного виконання своєї професійної діяльності. Це зумовлює перетворення вчителя з керівника, організатора й транслятора знань у фасилітатора, порадирика, який сприяє особистісному становленню учня, розвитку його здібностей та обдарувань. Сьогодні не викликає сумніву, що недостатня увага цій проблемі призводить до падіння якості педагогічної діяльності, зниження її ефективності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми готовності вчителя до фахової діяльності дозволив визначити основні напрямки дослідження: сутність формування готовності, виділення основних компонентів у її структурі та сутнісних показників сформованості (А. Алексюк, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Ліненко, В. Сластьонін та ін.); готовність до інноваційної педагогічної діяльності (І. Богданова, І. Гавриш, Р. Гуревич, І. Дичківська, О. Коберник, А. Коломієць, Л. Подимова, О. Шапран та ін.); психологічні та педагогічні умови формування творчої особистості вчителя (О. Акімова, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Кічук, О. Кривильова, О. Куцевол, З. Левчук, Л. Мільто, В. Моляко, О. Музика, М. Поташник, В. Рибалка, В. Роменець, С. Сисоева, Д. Чернілевський, І. Шоробура та ін.).

Аналіз джерельної бази та стану фахової підготовки майбутніх учителів-словесників засвідчує існування низки суперечностей між:

- традиційним характером системи професійної підготовки майбутнього вчителя, що спрямована на передачу знань учасникам освітнього процесу, та необхідністю розвитку творчого потенціалу особистості студента;
- потребою загальноосвітньої школи у творчих учителях української мови і літератури й недостатньою розробленістю навчально-методичного комплексу їхньої фахової підготовки;

Відтак, проблема формування готовності майбутніх учителів-словесників до творчої професійної діяльності засобами інноваційних технологій залишається й досі актуальною та потребує подальших досліджень.

Мета статті полягає у висвітленні ефективних інноваційних технологій у формуванні готовності майбутніх учителів української мови і літератури до творчої професійної діяльності.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів-словесників потребує створення у ВНЗ відповідного творчого середовища й певних педагогічних умов, які стимулюють до творчої діяльності, що пов'язано з потребою суспільства в неординарних креативних особистостях.

В. Сластьонін зауважує, що здатність учителя урізноманітнювати, оригінально й по-новому комбінувати, «аранжувати» власну педагогічну діяльність є безсумнівним показником творчого підходу [5, с. 28].

Ґрунтовно досліджено питання педагогічної творчості С. Сисоевою, яка увиразнила філософські та теоретико-методологічні засади цього феномену. Науковець переконливо доводить, що підготовка

вчителя до педагогічної творчості сприяє формуванню його здатності до розвитку творчої особистості учня, а також професійній та особистісній самореалізації в процесі фахової діяльності [4, с. 13]. Найбільш сутнісною для нашого дослідження є думка С. Сисоєвої, що «носієм педагогічної творчості є вчитель, який стоїть біля витоків розвитку особистості кожної людини» [4, с. 11]. Суголосні міркування знаходимо в працях Н. Кічук, О. Куцевол, В. Сухомлинського, які наголошують, що тільки творчий учитель може розвинути в школярів творчі здібності.

У дослідженні О. Акімової розроблено й обґрунтовано педагогічну систему дієвого формування творчого мислення майбутнього вчителя, що складається з теоретичної, діагностичної, дидактичної, методичної та технологічної моделей [1, с. 5]. Цілком поділяємо думку О. Акімової про важливість взаємодії майбутніх фахівців як суб'єктів співтворчості, каталізатора розвитку кожного з них, а також про роль рефлексії в усвідомленні студентами себе суб'єктами власної пізнавально-творчої діяльності, саморозвитку [1, с. 27]. Проте частково не погоджуємося з твердженням, що «за допомогою традиційних форм і методів навчання студентів з педагогічних дисциплін неможливо ефективно формувати творче педагогічне мислення студентів», оскільки вважаємо за доцільне застосування та раціональне поєднання як традиційних, так й інноваційних форм та методів організації процесу підготовки майбутніх фахівців до педагогічної творчості [1, с. 33].

Сутнісними для нашого дослідження є напрацювання О. Куцевол, у яких обґрунтовано креативно-інноваційну стратегію професійно-методичної підготовки майбутніх учителів-словесників з метою формування в них готовності до творчого виконання педагогічної діяльності. Науковець трактує креативність учителя української мови й літератури як «здатність пластично й адекватно змінювати досвід методичної діяльності, що перестав бути продуктивним за певних умов, а також створювати оригінальні засоби й способи навчальної взаємодії з учнями з метою їхнього творчого розвитку за допомогою мистецтва слова» [2, с. 128]. О. Куцевол чітко виділяє форми реалізації педагогічної креативності в методичній роботі вчителя-словесника, а саме: «усвідомлення й подолання бар'єрів, стереотипів, змістових і поведінкових шаблонів; пластична модифікація досвіду за допомогою перекомбінації вже відомих елементів, прийомів, методів навчальної діяльності й визначення нової мети й засобів її втілення; педагогічна імпровізація під час утілення педагогічного задуму; прагнення до особистісного самовираження у творчій діяльності, вироблення індивідуально-творчого стилю роботи; бажання забезпечити сприятливі умови для творчого розвитку учнів; здатність швидко й ефективно адаптуватись у динамічних обставинах освітнього процесу» [2, с. 128].

На думку дослідниці, мотиваційна спрямованість майбутніх учителів української мови й літератури на посилення власного творчого потенціалу та забезпечення одночасного цілісного впливу на інтелектуальну, мотиваційну, емоційно-вольову, характерологічну та інші сфери особистості сприятимуть досягненню успішних результатів у розвитку їхньої педагогічної творчості. Ефективним засобом у цьому розвитку науковець вважає поєднання інтенсивних форм і методів навчання та створення сприятливих психолого-педагогічних умов зовнішнього середовища [2, с. 156].

Вважаємо, що успішній підготовці майбутніх учителів української літератури до креативної професійної діяльності сприяє застосування сучасних освітніх технологій, що уможливило впровадження творчого, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного, культурологічного підходів, перетворює навчально-виховну діяльність на дослідницько-пошукову, конструкторську, творчу, стимулює їх до саморозвитку та самоосвіти, професійної самореалізації тощо.

При відборі організаційних методів, прийомів і форм навчання ми опираємося на пріоритетність творчих елементів над репродуктивними в освітній діяльності майбутніх учителів-словесників, які стимулюватимуть подальший розвиток професійно-творчих якостей суб'єктів навчально-виховного процесу та формування в них досвіду педагогічної творчості. Адже, як стверджує О. Куцевол, специфіка цієї діяльності полягає в тому, що її досвід «не може бути переданий шляхом інформування чи ілюстрування, а лише набутий у ході особистого включення студентів у творчу працю» [3, с. 187].

Спробуємо презентувати особливості впровадження інноваційних технологій проведення занять з «Методики навчання української мови» та «Методики навчання української літератури» з метою формування готовності майбутніх учителів-словесників до творчої професійної діяльності. Пропонуємо Вашій увазі фрагмент практичного заняття «Система діяльності вчителя-словесника», яке було спрямоване на формування в студентів вміння вирізняти основні напрями діяльності учителя української мови й літератури, аналіз шляхів розвитку креативної особистості учителя-словесника. Підготовка до заняття передбачає опрацювання таких теоретичних питань: 1. Основні компоненти професійної діяльності вчителя української мови і літератури, їх критерії; 2. Креативність учителя-словесника – запорука високого рівня професійної майстерності; 3. Шляхи удосконалення кваліфікації учителя української мови і літератури; 4. Види навчальної документації вчителя-словесника; 5. Специфіка педагогічної майстерності вчителя-словесника.

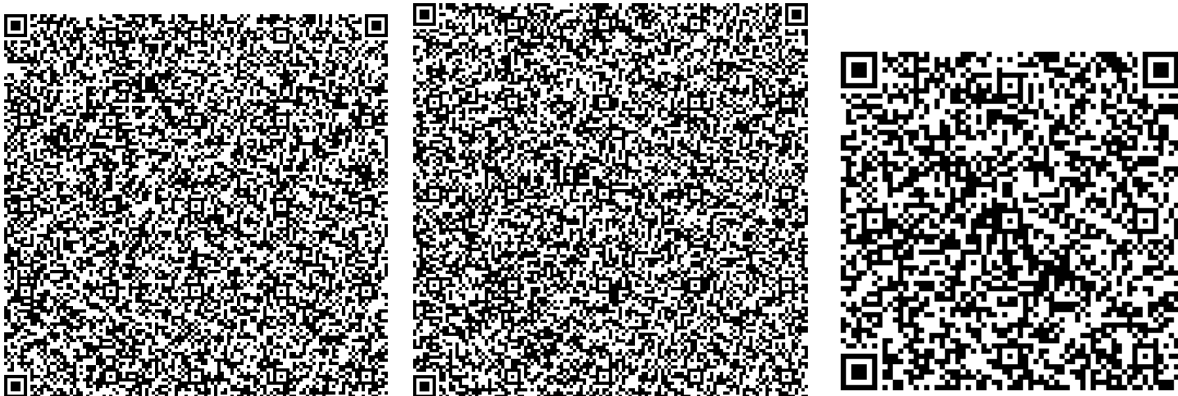
Також студентам-філологам було запропоновано долучитись до *практично зорієнтованого проекту*, а саме: підготувати творчу роботу у формі *мультимедійної презентації* на тему: «Сходинки становлення майстерності вчителя-словесника».

Важливим компонентом заняття має стати його епіграф: «*Учитель готується до гарного уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашого фаху і технологія нашої праці*» (В. Сухомлинський).

На етапі мотивації навчальної діяльності використовуємо *прийом «Продовжте речення»* й пропонуємо такі варіанти речень: «Для мене як майбутнього вчителя-словесника тема практичного заняття є важливою й актуальною, тому що ...» або «Під час підготовки до заняття у мене виникали такі запитання ...». Якраз на цьому етапі доречним є *обговорення епіграфа* – «крилатої» фрази неперевершеного майстра слова, видатного українського педагога, письменника, публіциста, поета – Василя Олександровича Сухомлинського, що якнайкраще відтворює настрій та мету практичного.

Під час актуалізації опорних знань пропонуємо студентам скористатись *прийомом «Кошик ідей»*, щоб вони виголосили власні думки з приводу того, якою вони бачать систему професійної діяльності вчителя-словесника.

Наступний етап – *проведення QR-квесту*. Для цього група розподіляється на 3 підгрупи. Передбачається виконання 3 завдань, зміст яких зашифрований у вигляді QR-кодів. Студенти за допомогою спеціальних програм-дешифраторів, встановлених на їхніх телефонах чи планшетах, зчитують і виконують кожне із завдань. Наведемо приклади таких завдань:

1) Порівняйте професіограму вчителя-словесника, розроблену В. Острогорським, з переліком вимог до особистості та професійної підготовки вчителя, вміщеним у підручниках з методики Є. Пасічника, Г. Токмань та О. Куцевол. Що нового з'явилося у вимогах до вчителя? Чим зумовлені ці вимоги? Як у них відобразились завдання вивчення української мови й літератури в сучасній школі?

2) За допомогою *методу «ПРЕС»* аргументуйте, чим зумовлений творчий характер професійної праці вчителя української мови й літератури. Під час відповіді орієнтуйтеся на таку схему:

Позиція. *Я вважаю, що творчий характер професійної діяльності вчителя-словесника детерміновано такими чинниками, як ...* (назвати ці чинники).

Аргумент. *Тому що ...* (продемонструвати знання теоретичного матеріалу, щоб лаконічно схарактеризувати вищеназване).

Приклад. *Наприклад, ...* (навести приклад з практичної діяльності, можливо, власне спостереження за діяльністю педагога-предметника).

Висновок. *Тому я вважаю, що ...* (висловити думку щодо важливості того, щоб учителю української мови й літератури була притаманна креативність; запропонувати можливі шляхи реалізації творчих можливостей фахівця у професійній діяльності).

3) *Імітаційна гра «кубування»*

План обговорення:

1. Опишіть види навчальної документації вчителя-словесника.
2. Порівняйте календарно-тематичне й поурочне планування.
3. Презентуйте приклад тематичного планування вивчення життєтворчості письменника (на вибір) для середньої ланки ЗОШ.
4. Проаналізуйте епіграф уроку. Яке значення мають у процесі підготовки до уроку різні види планування?
5. Визначте своє ставлення стосовно кореляції плану-конспекту уроку та імпровізації під час реалізації.
6. Озвучте рекомендації вчителям української мови й літератури щодо роботи з різними видами навчальної документації.

Наступним видом роботи на занятті є перегляд та обговорення випереджувальних завдань студентів – творчих робіт у формі *мультимедійних презентацій*.

На підсумковому етапі проводимо *тестування за допомогою карток Plickers*, яке дозволяє відразу дізнатися його результати на онлайн ресурсі цієї програми (див. рис. 1).

Card #	Student Name	Total %	Присутність на занятті.	Загальною метою літературної	Курс літератури в основній і	За Концепцією, курс літератури в	Курс української літератури в 8	Кому з науковців належить	Н. Волошина визначає, що однією з фор...	Які рубрики відповідають календарному.
		94%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	93%	60%
1	Бондаренко Марина	100%	A	B	C	D	A	-	-	-
2	Білоус Юлія Олександрівна	100%	A	B	C	D	A	A	A	C
3	Григоренко Людмила	75%	A	B	C	D	A	A	B	B
4	Дворецька Аліна	100%	A	B	C	D	A	A	A	C
5	Дублянська Олександра	100%	A	B	C	D	A	A	A	-
6	Думанська Анастасія	100%	A	B	C	D	A	-	-	C
7	Король Інна Миколаївна	100%	A	B	C	D	A	A	-	-
8	Кулик Ірина	100%	-	-	-	-	-	A	A	C
9	Кулібаба Сніжана	100%	-	-	-	-	-	A	A	C
10	Лановська Алла	100%	A	B	C	D	A	A	A	C
11	Макогонок Олена	50%	-	-	-	-	-	A	-	B
12	Поліщук Інна	100%	A	B	C	D	A	A	A	C
13	Рахівська Віра Іванівна	88%	A	B	C	D	A	A	A	B

Рис. 1. Результати проведеного тестування за допомогою карток Plickers

Наприкінці заняття на рефлексивно-оцінювальному етапі студенти долучились до *імітаційної гри «Б капелюхів»* (за О. Куцевол). Учасникам гри пропонувалось поглянути на розглянуті впродовж заняття проблеми з протилежних позицій, що уособлюються в капелюхах різного кольору, а саме:

- білий – констатація інформації без будь-якої її оцінки, у тому числі й емоційної;
- червоний – емоційне мислення без пояснень, передбачає висловлення особистісного ставлення й почуттів, викликаних обговоренням проблемних питань;
- чорний – критичне мислення, спрямоване на пошук недоліків, проблем і труднощів;
- жовтий – оптимістичне мислення, знаходження позитивів;
- зелений – творче мислення, має на меті розробку пропозицій щодо вдосконалення, урізноманітнення позакласної роботи з обдарованою молоддю;
- синій – продуктивне мислення допомагає узагальнити розглянуті питання на занятті, зробити конкретні висновки.

Таким чином, викладач і студент є рівноправними учасниками освітнього процесу, що будується на основі їхнього навчального діалогу. Водночас методична основа використання інноваційних технологій полягає в індивідуалізації та диференціації навчально-виховної діяльності, максимальному наближенні освітнього матеріалу до реалій життя. Відтак, майбутнім фахівцям можливості сучасних технологій допомагають у вирішенні пізнавальних пошукових завдань, сприяють розкриттю й реалізації творчого потенціалу, привчають до самостійності в подоланні труднощів.

Отже, інноваційні технології є продуктивними й повинні широко застосовуватися для модернізації освіти. Вони активізують у студентів спонукальні мотиви до творчого самовираження, уможливають реалізацію креативних задумів майбутнього вчителя-словесника, допомагають в організації та проведенні ефективної освітньої діяльності та формуванні всебічно розвинених творчих особистостей, здатних до літературної творчості, самоосвіти та самовдосконалення. Досягнення такого результату можливе завдяки *педагогічно доцільному поєднанню традиційних та інноваційних освітніх технологій і їх тісному взаємозв'язку та інтеграції* (інформаційно-комунікаційних, ігрових, особистісно зорієнтованого, інтерактивного, проблемного навчання, розвитку критичного мислення, проектної діяльності, діалогічної взаємодії).

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Акімова Ольга Вікторівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 43 с.
2. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) / О. М. Куцевол. – Київ : Освіта України, 2009. – 464 с.

3. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія / О. М. Куцевол. – Вінниця : Глобус-прес, 2006. – 348 с.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.
5. Слостенин В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В. А. Слостенин, С. Г. Перевалов // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 1. – С. 25-34.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Akimova O. V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia v umovakh universytetskoї osvity : avtoref. dys... d-ra ped. nauk : 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoї osvity» / Akimova Olha Viktorivna ; Ternop. nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka. – Ternopil, 2010. – 43 s.
2. Kutsevol O. M. Metodyka vykladannia ukrainskoї literatury (kreatyvno-innovatsiina stratehiia) / O. M. Kutsevol. – Kyiv : Osvita Ukrainy, 2009. – 464 s.
3. Kutsevol O. M. Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv literatury : monohrafiia / O. M. Kutsevol. – Vinnytsia : Hlobus-pres, 2006. – 348 s.
4. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoї tvorchoї : pidruchnyk / S. O. Sysoieva. – Kyiv : Milenium, 2006. – 344 s.
5. Slastenyn V. A. Pedahohycheskaia deiatelnost kak tvorcheskyi protsess / V. A. Slastenyn, S. H. Perevalov // Pedahohycheskoe obrazovanye y nauka. – 2005. – # 1. – S. 25-34.

Петрович О. Б., Лебедь Ю. Б. Формирование готовности будущих учителей украинского языка и литературы в творческой профессиональной деятельности

В статье обоснована необходимость подготовки специалиста нового типа, творческого педагога, готового к креативно-инновационного выполнения своей профессиональной деятельности в современных условиях реформирования образования в Украине. Доказана важность создания в вузах соответствующего творческой среды и определенных педагогических условий, которые будут стимулировать к творческой деятельности, что связано с потребностью общества в неординарных креативных личностях. Проанализированы психолого-педагогическую литературу по проблеме формирования готовности учителя к профессиональной деятельности. Исследованы особенности формирования готовности будущих учителей украинского языка и литературы в профессиональной креативности. Описана методика применения инновационных образовательных технологий при изучении учебных дисциплин «Методика обучения украинскому языку» и «Методика обучения украинской литературы».

Ключевые слова: педагогическая креативность, инновационные образовательные технологии, творческая личность учителя, QR-квест, имитационная игра, мультимедийная презентация.

Petrovych O. B., Lebed Y. B. Formation Of Future Ukrainian Language And Literature Teachers' Readiness To Creative Professional Activities

The article deals with the need for a new type of specialist training, of creative teachers, ready for creative and innovative execution of their professional activities in modern conditions of educational reforming in Ukraine. It is proved the importance of building in the universities creative environment and certain pedagogical conditions that encourage creative activity, due to the needs of society in extraordinary creative personalities. The psychological and pedagogical literature on the issue of formation the teachers' readiness to professional activities is analyzed. The features of formation the future Ukrainian language and literature teachers for professional creativity are analyzed. The methods of innovative educational technologies implementation during the study of subjects "Methodology of Teaching Ukrainian Language" and "Methodology of teaching Ukrainian literature" are described.

Keywords: pedagogical creativity, innovative educational technologies, teacher's creative personality, QR-quest, simulation game, multimedia presentation.